

Az első magyar distichon.

„2569. Abas, Argusok királya, idejében találá Pheonot poeta asszony a legelső hexameter görög verset,“ — írja Apáztai Tsere János a „Magyar Encyclopaediában, azaz *minden igaz és hasznos* bölcseségnek szép rendbe foglalásában“, a 295-ik lapon.

Éppen ily hiteles pontossággal tudtuk az első magyar hexameternek keltét is. Kazinczytól kezdve a Beöthy nagy képes irodalom történetéig mindenki elismeri, hogy az első magyar hexameter és distichon 1541-ben látott napvilágot, a Sylvester bibliafordításában. S Kazinczytól kezdve a legújabb időkig számtalan dicséret érte irodalmunknak e nagyratörő alakját, a ki maga nem volt ugyan költő, de azért költőinket mégis elvezette az ígért földre, hol Virág Benedekként példát adott az „igaz poézisra,“ hogy „a nemesebb izlésű ifjak a bordós verselés helyett a mennyei lantoláshoz“ fogjanak. Vagy mint a halhatatlan Baróti szint'oly ékesen zengi:

. . . Rómaiak s Görögök példájikat üzván
Első mert új hangzatokat béhozni Hazánkba.

„Első valék én, a ki . . . törvényt s példát adék“, e szavakat adja Kazinczy az ő csodált Sylvesterének szájába. Ez a költői felfogás ment át később irodalomtörténetünkbe. Kétkelő tudósainkat elhallgattatta a szemmel látott bizonyosság s nem igen kérdezték, hogyan zenghet nyelvünk oly erővel és biztosan a szokatlan római lanton, előzetes próbák nélkül. A meglepő siker elragadta a hallgatókat és hívőket egyaránt. Magának Sylvesternek sem adtak igazat, ki pedig elég szerényen bevallja: „későn vevők eszünkbe az mű nyelvünknek mindenben való nagy nemes voltát“ . . .

Ha *későn* vette eszébe, akkor voltak, a kik megelőzték s valóban a Dévai Biró Mátyás „Orthographia Ungaricájában“ a klasszikai versmértéknek ily figyelemre méltó kísérletét találjuk:

Az atya | Isten a | dá az ü | szent fiát | üdvös | ségül
 És vált | ságul ne | könk, | | hogy¹ vala | mennyien | ű
 Benne hi | szönk, Is | ten fia | i lé | gyönk ; azért | ha csak
 Az fiu | hoz fo | lyamsz, | | Isten | hez jut | hatsz.

Ime így hangzik a Sylvestert egy néhány évvel megelőző magyar distichon, melyet elsőnek azért korántsem mondhatunk. Dévai nem szerénykedik Sylvester módjára; nem is hangoztatja a magyar nyelv nagy-nemes voltát a kísérő sorokban. Ő sokkal kisebb czélt akart elérni a tanulónak szánt igénytelen emlékverssel. Vajjon írt-e valaha az egész nemzet számára a kedvelt klasszikus formában, mint utódja, a nagynevű Sylvester; azt ma már csak elveszett munkái mondhatnák meg hitelesen.

„Az betűket — jegyzi meg e distichonnál Dévai — jelesen azokat, kik az deák nyelvben nincsenek, *eggy versbe* szorítom, hogy azokat, ak ki akarja, hamar megtanulhassa; oztán az több írást ezekhez képest könnyen elolvashassa. Az *vers* kedig ez:“

„Az atya Isten adá“ etc.

Egy szóval sem mondja fennebb közölt nyilatkozatában a derék, puritán hitű és jellemű Dévai, hogy az ő verse az első magyar distichon. Az ő „*eggy verse*“ így igen könnyen lehet *eggyik* vers is s a további nyomozást nem zárja el az igazság keresőtől. Itt akaratlanul is eszünkbe jut, hogy Dévait örömetst czáfolgatja Sylvester 1539-ben kiadott grammatikájában, a mi azt jelenti, hogy tanulhatott tőle. Ugyanott és előbb megjelent imakönyvében sokat foglalkozik a hónapok helyes elnevezésével is, a mi az első magyar kalendariumnak világos hatására útal. E ponton feltűnik előttünk a kalendarium kiadójának hatalmas alakja. Benczédi Székely István, a jeles énekszerző és zsoltárfordító, magasan fölötte áll Sylvesternek költői tehetség tekintetében. A nagy székely különben mindig is alkalmas a dicsőség pálmájának bárki elől való elragadására, mint ezt a Baróti Szabó Dávid példája bizonyítja. Mert nem csak az erőseké, a bátraké és ügyeseké is a diadal . . .

Szekel Estvan az ő első örökös magyar „Calendariom“-ában, melybe szerinte „az magyar Cisiot is becsenálta,“ ilyenforma klasszikus ízlésű magyar hexameterekre akadunk:

¹ A vesláb kedvéért egy szó kimaradt: *ha*. Dévai hagyta ki.

„Vigan | *lakik*¹ | Boldog a | szony hava | bö pecse | nyével,
Vigan | tartja az | ü ven | dégét | az meleg | házba.

*

Szénát | hordat, | házat | rakat | Kiaszony | hava
És jól | *lakik* | ért gyű | mölesesel | ü jó | kedvvel.

*

Ugarat | szánt Pün | köst hava | — — | búza ter | mésért,
Szölyt ka | pál nagy | munká | val jó | borita | láért.

Dévaihoz hasonlóan Benczédi Székely István sem állítja egy szóval sem, hogy övé az első magyar hexameter találásának érdeme és dicsősége. Alkalmassint a kalendariumban felhasznált régi magyar cisio jelölt neki utat arra, hogy az „igaz poézis“ országába elnézzen s az ott talált pogány költők mintájára maga is a „mennyei lantoláshoz“ hozzá lásson. A magyar időmértékes verselés tehát a németek és csehek irodalmához hasonlóan a középkori latinságból sarjadzott ki. A Cisio Janus sikamlós ösvényén kell nekünk is ama magas Pindusra eljűtnunk, hol a Virág Benedek kedvelte „igaz poézis“ első magyar virágai fakadoztak. Másszóval nem a nagy Sylvester, sem a tudós Dévai vagy Székely István első művelője hazánkban a római mértékű verselésnek. Valamelyik kevésbé obskurus barát lehetett az, a ki megpendítette először a pogány lantot valamelyik középkori zárdának mélységes esődjében és homályában. Mátyás, sőt Zsigmond korára bátran átvihetjük ez esemény időpontját a német és cseh hasonló irányú kísérleteknek megfelelően. Az akadémia birtokában levő 1462-beli (?) Cisio ugyanis több mint száz évvel veti vissza korát a Benczédi Székely István-féle párverseknek. Mint az első nyomtatott magyar kalendáriumnak fennebb közölt harmadik hexameterre, éppen oly esonkán és rongáltan maradt reánk az eddig feltalált legrégebb magyar Cisióban is az a latinból fordított distichon, melyet újabb, szerenesébb kutatásig a legrégebbnek lehetne tartanunk:

Szent Kele | men telet | kezd, Szent | Péter [a | postol a] tavaszt;
Nyarat | hoz Or | bán, | | Simphori | án[us az] őszet.

Ily középkori ízlésű, döcögős barátságos versekben és nem Sylvesternek magasán fenszárnyuló s a magasban is oly feltűnő tisztán esengő szózatos distichonjaiban kereshetjük a magyar mértékes verselés első akkordjait. S ha a valódi kezdetet az eddig ismertnél egy

¹ Sylvester tehát Székely István után nevezi az ő grammatikájában deczembert „*Vigan lakó hónap*“. Lásd Kazinczy, Magyar régiségek. I. kt. 28. l.

századdal előbbre teszszük, nem lesz oly meglepő ránk nézve az a fölfedezés, hogy a Ráday dicsősége is a Sylvesteréhez hasonló ingatag alapon épült. A nyugoti versformák, melyek költészetünkben csak 1787-ben léptek föl a nyilvánosság előtt, már 200 évvel azelőtt ismeretesek voltak Erdély bérezei közt. Miről mindeddig nem tudott irodalomtörténelmünk, a trochaeus és jambus lejtésű sorok jóval Ráday előtt magyar rhythmusként zengtek protestáns templomainkban. Mi a francziás míveltségű halhatatlan Rádayval szemben, Bogáthi Fazakas Miklóstra és Bogáthit sokban megelőző nemzeti szellemű költőkre hivatkozhatunk, mint a magyar Parnassus ismert és mégis ismeretlenül maradt kitűnőségeire.

KANYARÓ FERENCZ.

„Zuodus“ = szavatos.

A Gutkeled nembeli Apaj, Szlavónia bánja, arról állított ki oklevelet 1239-ben, hogy Patyona comes egyrésztől, veje: Zagoriai Salomo bajnok másrésztől a varasdmegyei Velikaőfő nevű helység birtoka felett perelnek. Patyona azt állítja, hogy az ősi birtoka; Salomon ezzel szemben azt vitatja, hogy a birtokot ő Patyona fivéréből Thena-tól vásárolta. A bán erre mindkét félnek meghagyja, hogy állításukat kellő tanukkal bizonyítsák, Salomónak azonban még külön is meghagyja, hogy „*cum expeditore quod dicitur Zuodus*“ és kezeseivel együtt az országos szokás szerint támogassa igényeit. Salomo eleget is tett e birói meghagyásnak, a mennyiben a megjelölt határnapon kezeseivel, „*et cum suo Zuodus*“ és egynéhány megyebeli nemessel jelent meg, holott Patyona mítsem tudott bizonyítani. A pörnek az lett a vége, hogy Salomo a főeskü letétele után a vitás birtokot megkapta.¹

Miután a „Zuodus“ kifejezés — tudtommal legalább — legrégebb okiratainkban nem igen fordul elő, helyén való dolgot vélek művelni, ha magyarázatát adom.

Az „*expeditor quod dicitur Zuodus*“ = „a felmentő, a mit Zuodusnak neveznek“ és azon passus, hogy a vádlott „az ő Zuodusával“ jelent meg, kétségkívül arra vallanak, hogy „Zuodus“ nem személynév, hanem a perben működő egyik személy szereplésének a megjelölése. Miután pedig „Zuodus“ a helyes kiejtés szerint „Szavados“: azt hiszem hogy „Zuodus“ a mai „szavatos“-sal azonos. Dr. Wertner Mór.

¹ Hazai Okmánytár VIII. 34. 35. Ugyanazon Patyonáról van itt a szó, ki 1244. október 10-én számos büntetési következtében jószágvesztésre lett elmarasztalva és kinek (Varasdmegyében még ma is létező) Lobor, Velika, Klenovnik és Zlogonje nevű birtokait Buzád-Hahót nb. Mihály kapta.